

Nicholas Kaldor a postkeynesovstvo: teoretická a hospodárskopolitická alternatíva neoklasickej ekonómie

Jan IŠA*

Nicholas Kaldor and Post Keynesian Economics: Theoretical and Policy Alternatives to Neoclassical Economics

Abstract

In the first part of the paper we describe the origin and the substance of Post Keynesian economics, which in the last decades became a distinctive, dissident stream of the contemporary economic thought. To its forerunners and founders belonged a group of Cambridge economists. One of the most prominent „proto-Post Keynesians“ was Nicholas Kaldor, whose work is appreciated in the second part of the article. There is described Kaldor’s „neoclassical“ period, his transition to Keynesian economics and his main contributions – particularly the theory of income distribution and economic growth as well as his critique of the theory of economic equilibrium and monetarism.

Keywords: *Post Keynesian economics, alternative theories of income distribution and economic growth, critique of monetarism*

JEL Classification: B19, B22, B31

Úvod

V druhej polovici 30. rokov minulého storočia sa objavilo niekoľko zaujímavých prác, ktoré vyzdvihovali revolučnú podstatu Keynesovej *Všeobecnej teórie* a odmietali uznať, že túto teóriu treba chápať iba ako osobitný prípad „klasickej ekonómie“. ¹ J. E. King [23] v tejto súvislosti vyzdvihol tri osobnosti – J. Robinsonovú, H. Townshenda a N. Kaldora, ktorých práce ukazujú „v smere toho, čo sa neskôr stalo *postkeynesovskou ekonómiou*“. Za vôbec prvú postkeynesovskú prácu King pokladá Robinsonovej *Eseje o teórii zamestnanosti* z roku 1937.

* Jan IŠA, Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava 1; e-mail: jan.isa@savba.sk

¹ Práve takto interpretoval *Všeobecnú teóriu* J. R. Hicks [2].

U Kaldora mal zasa jasné postkeynesovské črty už článok o špekulácii z roku 1939, ktorý bol prvým predchodcom postkeynesovských teórií endogénnych peňazí (Kaldor [8]).² Okruh prvých postkeynesovcov, ku ktorým okrem niektorých Keynesových žiakov patrili aj ďalšie osobnosti (predovšetkým M. Kalecki, právom považovaný v niektorých otázkach za Keynesovho predchodcu), bol, prirodzene, širší. K prvým postkeynesovcom mali napríklad blízko aj tzv. ľaví keynesovci.

Postkeynesovstvo – disidentský smer v súčasnej ekonómii?

Sám pojem *postkeynesovstvo* a *postkeynesovci* sa začal príležitostne používať pomerne neskoro, pričom spočiatku skôr v chronologickom než doktrinálnom zmysle to znamená, že slúžil na označenie širokého okruhu prác z oblasti makroekonómie, ktoré vznikli *po* publikovaní Všeobecnej teórie. S pojmom *postkeynesovská ekonómia* sa napríklad stretávame v úvode druhého zväzku Robinsonovej *Zobraných spisov* [29], ktorý obsahuje práce napísané väčšinou v druhej polovici 50. rokov. V tomto období vznikli aj postkeynesovské práce jej cambridgeských kolegov R. Kahna, a najmä N. Kaldora, zaoberajúce sa ekonomickým rastom a rozdeľovaním, teda problémami, ktorým Keynes nevenoval pozornosť.³

Postkeynesovstvo predstavuje veľmi heterogénny smer ekonomického myslenia, ktorý tvorivo nadväzuje nielen na Keynesov odkaz, ale aj na práce poľského ekonóma M. Kaleckého z 30. rokov, resp. na ďalšie zdroje. Postkeynesovstvo sa často rozdeľuje na tzv. taliansko-cambridgeskú školu (J. Robinsonová, N. Kaldor, L. L. Pasinetti, J. A. Kregel, P. Garegnani a ďalší), predstavujúcu staršiu vetvu postkeynesovstva, a na mladšiu, tzv. americkú vetvu (S. Weintraub, P. Davidson, A. Eichner, H. Minsky). Rozdiely medzi týmito vetvami, ktoré sa postupne stierali, sa pripisovali najmä dôrazu, ktorý taliansko-cambridgeská škola kládla na reálne, zatiaľ čo americká vetva na monetárne faktory. Postkeynesovské myšlienky postupne prenikli do ďalších krajín, najmä do Austrálie (G. C. Harcourt, J. E. King), Kanady (A. Asimakopulos, J. Cornwall, M. Lavoie), Rakúska (J. Steindl, K. W. Rothschild), Francúzska (B. Schmitt, A. Parguez, F. Poulon, J.-L. Bailly, G. Gnoss), Švajčiarska (H. Bortis, A. Cencini) a Španielska (A. Palacio-Vera). Záujem o postkeynesovskú ekonómiu neobišiel ani Českú republiku, kde sa v posledných rokoch objavili niektoré zaujímavé práce venované tak celkovému hodnoteniu postkeynesovskej ekonómie, ako aj niektorým

² K menej známym protopostkeynesovcom patrí aj Hugh Townshend (1890 – 1974), ktorý za svoju reputáciu vďaka jednému brilantnému článku [37], ktorý prispel k rozvoju monetárnej ekonómie.

³ Za klasické postkeynesovské práce, predstavujúce medzník vo vývoji keynesovstva, sa spravidla označujú diela J. Robinsonovej a N. Kaldora, ktoré sa zhodou okolností objavili v roku 1956 – *Akumulácia kapitálu* a *Alternatívne teórie rozdeľovania*. (Pozri Sojka [33; 34].)

špecifickým otázkam – predovšetkým monetárnej teórii (pozri najmä Sojka [33; 34; 35], Sedláček [32], Svoboda [36], Chytil [4], Zápál [38]). Naproti tomu slovenská ekonomická literatúra sa postkeynesovskou ekonómiou zatiaľ zaoberá pomerne málo (pozri napríklad Iša [5], Hošoff [3]).

V tomto procese, v ktorom zohral významnú úlohu časopis *Journal of Post Keynesian Economics*,⁴ Cambridge postupne strácala svoje postavenie monopolného intelektuálneho centra postkeynesovstva, akým bola do začiatku 70. rokov. K určitej „amerikanizácii“ postkeynesovstva a oslabeniu vplyvu anglickej Cambridge neskôr nepriamo prispelo úmrtie cambridgeských „protopostkeynesovcov“ J. Robinsonovej a P. Sraffa v roku 1983 a N. Kaldora v roku 1986. Pre ďalší vývoj postkeynesovstva, na ktorom sa podieľal čoraz širší okruh ekonómov z rozličných krajín, bol charakteristický aj istý posun od tradičných postkeynesovských „tém“ (rozdeľovanie, rast, rovnováha, teória kapitálu) k široko chápanej teórii peňazí a menovej politike.⁵

Postkeynesovská ekonómia sa zaoberá širokým okruhom makroekonomických tém (neponecháva bokom ani kľúčové „mikroekonomické“ aspekty, napríklad nedokonalú konkurenciu a teóriu cien, a venuje pozornosť úlohe inštitúcií) a usiluje sa vytvoriť realistický model fungovania súčasnej vyspelej trhovej ekonomiky. Jej cieľom je formulovať zásady adekvátnej, účinnej hospodárskej politiky zodpovedajúcej súčasným ekonomickým podmienkam, ktorá by prispela k tlmeniu cyklických výkyvov a odstráneniu štruktúrnych porúch. Charakteristickou črtou postkeynesovského prístupu k hospodárskej politike je rešpektovanie sociálnych súvislostí ekonomického vývoja, ktoré viac-menej absentujú v niektorých smeroch súčasnej neoklasickej makroekonómie (napríklad v neokonzerватivizme, resp. v novej klasickej makroekonómii). Spomenuli sme, že pri formovaní svojej hospodárskopolitickej koncepcie sa postkeynesovci neobmedzujú na úzky okruh makroekonomických súvislostí (alebo dokonca iba na jeden základný vzťah ako v prípade monetarizmu). Naopak, usilujú sa o širší, „štruktúrovaný“ prístup, pohybujú sa v historickom čase a neidealizujú živelný trhový mechanizmus, ktorý automaticky vždy smeruje k rovnováhe – rozhodne teda odmietajú neoklasickú paradigmu.

Pravda, cesta k dosiahnutiu týchto náročných (teoreticko-metodologických a hospodárskopolitických) cieľov, ktorej súčasťou je aj kritické prehodnotenie prekonaných teoretických koncepcií a analytických nástrojov (napríklad modelu IS-LM), je dlhá a zložitá. Táto cesta, na ktorej sa dosiahli viaceré úspechy (v ostatných rokoch najmä v oblasti postkeynesovskej monetárnej teórie), sa, prirodzene,

⁴ Názov tohto časopisu, ktorý začal vychádzať v roku 1978, nesporne prispel k rozšíreniu pojmu *postkeynesovský*.

⁵ Pozri napríklad inšpiratívny postkeynesovský zborník venovaný moderným teóriám peňazí [31].

ani zďaleka nezavršila. Postkeynesovci, ktorých názory nikdy neboli uniformné a úplne homogénne (azda najtypickejším príkladom bohatosti postkeynesovskej ekonómie je práve monetárna teória – pozri Chytil [4]), sú nesporne „silní“ v nastoľovaní nových problémov a v kritike prekonaných dogiem. To isté však nemožno vždy povedať o pozitívnom rozpracovaní vlastnej koncepcie (paradigmy), kde sa objavujú niektoré „biele miesta“, resp. otázky.

Typickým príkladom takého „bieleho miesta“, ktoré existovalo v postkeynesovskej ekonómii, je skutočnosť, že postkeynesovci svoju makroekonomickú analýzu (a s ňou súvisiace hospodárskopolitické odporúčania) dlho obmedzovali na uzavretú ekonomiku. Postkeynesovci – podobne ako Keynes pri písaní Všeobecnej teórie – sa dlho pohybovali v izolovanej národnej ekonomike a len príležitostne sa dotýkali problémov svetovej ekonomiky.⁶ Tento prístup sa dal čiastočne pochopiť zhruba do začiatku 70. rokov minulého storočia, t. j. do plnšieho rozvinutia globalizačných procesov. Neskôr sa však tento prístup abstrahujúci od medzinárodnej (presnejšie, globálnej) dimenzie ekonomických procesov stal anachronizmom a postkeynesovská ekonómia sa s ním úspešne vyrovnáva (P. Davidson, S. Dow, J. Kregel, H. Minsky, T. Palley a ďalší.)

Určitá heterogénnosť postkeynesovskej ekonómie nepochybne súvisí s koreňmi, z ktorých tento smer vyrastal (pozri Harcourt [1], Iša [5]). Podľa G. C. Harcourta postkeynesovci nadväzujú predovšetkým na Marshalla, ktorý bezprostredne ovplyvnil Keynesa a tých postkeynesovcov, ktorí vychádzali z Keynesových diel *Rozprava o peniazoch a Všeobecná teória* (S. Weintraub, P. Davidson, v menšom rozsahu J. Kregel a H. P. Minsky). Druhá cesta vedie k Marxovi a Ricardovi (P. Sraffa), obohatenému o Keynesov prínos k efektívnemu dopytu (P. Garegnani, K. Bharadwaj, J. Eatwell, M. Milgate, L. L. Pasinetti, M. H. Dobb, R. L. Meek). Tretím prameňom bol M. Kalecki (nadväzujúci na Marxove schémy reprodukcie), ktorý zasa ovplyvnil J. Robinsonovú a jej stúpencov. Okrem týchto hlavných skupín vyzdvihol Harcourt aj prínos niektorých vynikajúcich jednotlivcov, pričom za najvýznamnejšieho z nich pokladal N. Kaldora.

Napriek určitej heterogénnosti postkeynesovského prúdu existujú mnohé prvky, ktoré postkeynesovcov spájajú, prípadne aspoň zblížujú. Jedným zo základných spojovacích článkov celého postkeynesovstva je odmietanie neoklasickej

⁶ Postkeynesovci aj v tejto otázke boli spočiatku „vernými“ žiakmi Keynesa, v ktorého Všeobecnej teórii tiež máme hľadať analýzu základných medzinárodných súvislostí tak makroekonómie, ako aj hospodárskej politiky. Keynesova Všeobecná teória je vlastne makroekonomiou izolovanej ekonomiky, pretože vychádza z modelu uzavretého hospodárstva a abstrahuje od vzájomnej závislosti národných ekonomík a od potreby tzv. medzinárodného prispôsobovania. Tento prístup nepochybne súvisel s faktickým rozkladom svetového hospodárstva v 30. rokoch charakterizovaným prevládáním protekcionizmu (v USA to bolo prijatie *Hawley-Smoot Tariff Act* v roku 1930, ktorým sa zvýšili dovozné colné tarify na najvyššiu úroveň, aká kedy v USA existovala) a rozpadom medzinárodného menového systému.

ekonómie, ako aj snáh interpretovať Keynesa v duchu teórie všeobecnej rovnováhy (model IS-LM).⁷ Podľa G. C. Harcourta [1] postkeynesovci neakceptujú ani tzv. nerovnovážne keynesovstvo (R. W. Clower, A. Leijonhufvud) a teórie nerovnováhy, rozpracované francúzskymi ekonómami.

Postkeynesovci sa naopak usilujú vytvoriť alternatívny teoreticko-metodologický systém, ktorý by bol protiváhou neoklasickej paradigmy. Pri svojej kritike neoklasickej teórie a formulovaní vlastného prístupu (resp. prístupov) postkeynesovci vyzdvihujú faktor neistoty a rizika (o ktorý sa opiera formovanie očakávaní), odmietajú chápanie ekonómie ako pozitívnej, „čistej“ vedy, uvažujú v historickom čase, väčšinou odmietajú rovnováhu ako ekonomickú kategóriu, dôsledne rozlišujú dlhodobé a krátkodobé faktory ekonomického vývoja, zdôrazňujú problém efektívneho dopytu, berú do úvahy oligopolistickú štruktúru väčšiny trhov a úlohu odborov, zásobu peňazí chápu ako endogénnu premennú, ktorú centrálna banka nie je schopná plne kontrolovať, odmietajú absolutizáciu samoregulačných trhových mechanizmov a s tým spojenú predstavu o prirodzenej vnútornej stabilite vyspelej trhovej ekonomiky. Z toho logicky vyplýva, že odmietajú všetky formy ekonomického liberalizmu a odporúčajú doplniť tradičné formy keynesovskej hospodárskej politiky.⁸

Nicholas Kaldor a jeho prínos do cambridgeského postkeynesovstva

Jedným zo zakladateľov (spolu s J. Robinsonovou) a hlavným predstaviteľom postkeynesovstva bol anglický ekonóm maďarského pôvodu *Nicholas Kaldor* (1908 – 1986), ktorý významne obohatil modernú ekonómiu najmä svojimi prácami venovanými teórii rozdeľovania a ekonomického rastu, ako aj svojou kritikou monetarizmu. Kaldor, ktorého diela zaoberajúce sa širokým okruhom teoretických a hospodárskych otázok mali často veľmi polemický charakter (v tom sa mimochodom ponášal na J. M. Keynesa a J. Robinsonovú), bol bezpochyby jedným z najoriginálnejších ekonómov druhej polovice 20. storočia.

Nicholas Kaldor sa narodil 12. mája 1908 v Budapešti. V roku 1925 sa zapísal na univerzitu v Berlíne, no o dva roky prešiel na Londýnsku školu ekonómie a politických vied (LSE), ktorú úspešne ukončil v roku 1930. Na tejto renomovanej vysokej škole, kde sa napríklad oboznámil s ekonomickými názormi F. Hayeka, potom pôsobil ako učiteľ až do roku 1947. V rokoch 1947 – 1949 na základe iniciatívy G. Myrdala pracoval ako prvý riaditeľ pre výskum a plánovanie v Hospodárskej komisii OSN pre Európu, odkiaľ prešiel na Cambridgeskú univerzitu, kde sa

⁷ Kritikou modelu IS-LM sa bližšie zaoberá B. Hošoff [3].

⁸ Výstižnú charakteristiku postkeynesovskej ekonómie obsahujú práce M. Sojku [34; 35].

stal členom King's College a v roku 1966 profesorom ekonómie. V Cambridgi, kde sa zblížil s J. Robinsonovou, R. Kahnom a P. Sraffom, pôsobil ako riadny profesor až do roku 1975 a potom až do svojej smrti v roku 1986 ako emeritný profesor.

Kaldorov záujem sa neobmedzoval na úzko chápanú ekonomickú teóriu. Kaldor sa čoraz viac zaujímal aj o rôzne hospodárskopolitické otázky, a najmä o uplatnenie ekonomickej teórie v oblasti hospodárskej politiky. Kaldor sa napríklad (spolu s Robinsonovou) v roku 1942 podieľal na vypracovaní známej Beveridgeovej správy o sociálnom poistení (*Report on Social Insurance and Allied Services*), ktorá sa po vojne stala základom sociálnej politiky labouristickej vlády. V rokoch 1950 – 1955 bol členom Kráľovskej komisie pre dane, zisky a dôchodky a potom pôsobil ako finančný poradca v mnohých krajinách tretieho sveta (okrem iného v Indii, Mexiku, Turecku a Iráne). Pravda, ako ekonomický poradca nebol vždy úspešný (India, Srí Lanka). Kaldorove schopnosti napriek tomu využili aj dve labouristické vlády (1964 – 1968 a 1974 – 1976), pre ktoré pracoval ako poradca ministra financií.

Kaldor získal mnohé pocty a ocenenia nielen vo Veľkej Británii, ale aj v ďalších krajinách. V roku 1963 sa stal členom Britskej akadémie, v roku 1970 čestným členom Londýnskej školy ekonómie a politických vied, v rokoch 1974 – 1976 bol prezidentom Kráľovskej ekonomickej spoločnosti, v roku 1979 sa stal čestným členom Americkej akadémie umení a vied, Americkej ekonomickej asociácie, Belgickej ekonomickej spoločnosti a Maďarskej akadémie vied. Osobitou poctou pre Kaldora bolo v roku 1974 povýšenie do šľachtického stavu (*peerage*). Jeho oficiálny šľachtický titul bol barón Kaldor z Newnhamu. Aj v tom teda „nasledoval“ svoj veľký inšpiračný vzor, ktorým bol barón Keynes z Tiltonu.

Kaldor bol rozhodným stúpencom a obhajcom súkromnopodnikateľského trhového systému, pritom však vždy obhajoval aj vládne intervencie, ktoré mali urobiť kapitalistické hospodárstvo produktívnejším a spravodlivejším. V záujme dosiahnutia tohto cieľa navrhol mnohé hospodárskopolitické opatrenia a nástroje. Napriek tomu však jeho hlavným intelektuálnym záujmom a hlavným zdrojom jeho povesti jednej z najoriginálnejších osobností ekonómie v druhej polovici 20. storočia bola teória. Kaldorove hlavné články boli publikované v deviatich zväzkoch medzi rokmi 1960 a 1980 (*Collected Economic Essays*). Okrem príspevkov venovaných teórii rozdeľovania, rastu a kritike monetarizmu v nich nájdeme mnohé ďalšie tematické oblasti ekonomickej teórie. Kaldor sa zaoberal teóriou hodnoty, peňazí a kapitálu, ekonomickým rozvojom, technickým pokrokom, ekonomickým cyklom, rovnováhou, ekonómiou blahobytu a medzinárodným obchodom. Kaldorove názory sa vo viacerých prípadoch menili – niekedy „lineárne“, niekedy však svoje pôvodné názory prehodnotil zásadne a prešiel na opačné pozície.

Kaldorovo neoklasické obdobie. Na začiatku svojej vedecko-pedagogickej dráhy na LSE bol Kaldor pod silným vplyvom neorakúskej školy reprezentovanej F. A. Hayekom, ktorý tu v rokoch 1931 – 1950 pôsobil ako profesor.⁹ Práve v londýnskom období vznikli viaceré Kaldorove originálne príspevky do neoklasickej ekonómie, ktoré sa stále citujú v ekonomickej literatúre. Ako prvé upútali predovšetkým články venované tzv. pavučinovej teoréme, kompenzačným testom v ekonómii blahobytu a vzťahu medzi clami a výmennými reláciami (*terms of trade*).

Zatiaľ čo pri pavučinovej teoréme sa Kaldorov prínos týkal iba výstižného pomenovania, ktoré neskôr získalo značnú popularitu,¹⁰ jeho príspevok *k teórii blahobytu* ovplyvnil formovanie tzv. novej ekonómie blahobytu. Išlo o návrh tzv. kompenzačných testov (jeho autorom bol okrem N. Kaldora aj J. R. Hicks), ktoré mali slúžiť ako kritérium na porovnávanie dvoch ekonomických situácií odlišujúcich sa objemom výroby a rozdelením bohatstva. Neskôr sa však kompenzačné testy stretli s kritikou (T. Scitovsky, a najmä P. Samuelson), ktorá dokázala, že na základe „čisto ekonomických“ kritérií nemožno porovnávať situácie, pri ktorých sa mení zároveň objem výroby i rozdeľovanie bohatstva.

Okrem teórie blahobytu sa Kaldor [7] zúčastnil aj na polemike *o teórii kapitálu*, teda teórii, ktorá sa neskôr stala predmetom ostrých sporov dvoch Cambridgej, t. j. anglickej (postkeynesovskej) a americkej (neokeynesovskej, reprezentovanej MIT). Pravda, Kaldor vstúpil do tejto diskusie ešte vo „farbách“ rakúskej školy, jej stanovisko proti kritickému argumentácii chicagského ekonóma T. Knighta však neobhajoval bezvýhradne. Neskôr svoje názory na teóriu kapitálu prehodnotil zásadne a s Hayekom sa rozišiel (King [23]). Kaldorove výhrady sa spočiatku týkali najmä problému merateľnosti kapitálu, ktorý pokladal za neriešiteľný. Neskôr svoju kritiku rozšíril aj na neoklasickú teóriu produkčnej funkcie a na teóriu rozdeľovania vychádzajúcu z hraničnej produktivity, na základe čoho odmietal chápať mieru zisku, resp. úrokovú sadzbu ako hraničný produkt kapitálu.¹¹

Neprekvapuje, že Kaldora mimoriadne zaujala Robinsonovej priekopnícka práca *Ekonómia nedokonalnej konkurencie* z roku 1933, ktorá spolu s Chamberlinovým dielom *Teória monopolistickej konkurencie* bola vlastne prvým komplexnejším

⁹ Ku Kaldorovým kolegom vtedy patrili J. R. Hicks, L. Robbins a T. Scitovsky.

¹⁰ Kaldor [11] neskôr uviedol, že tento názov ho napadol počas vysvetľovania tohto problému na seminári v LSE. Pavučinová teoréma má objasniť fungovanie takých trhov, na ktorých výroba trvá dlhší čas a kde vyrobené množstvo závisí od ceny anticipovanej v čase predaja, zatiaľ čo množstvo ponúkané v čase predaja sa určuje skutočnou trhovou cenou. O riešenie pavučinovej teorémy sa napokon zaslúžil J. F. Muth svojou hypotézou racionálnych očakávaní.

¹¹ To bol mimochodom ďalší významný styčný bod medzi prístupom N. Kaldora a koncepciou J. Robinsonovej (1953 – 1954), ktorá vo svojej kritike neoklasickej teórie išla ešte ďalej ako Kaldor.

pokusom revidovať niektoré dogmy neoklasickej ekonómie.¹² Kaldor na jednej strane ocenil význam, ktorý Robinsonová a Chamberlin pripisovali obmedzeniam, ktoré pre veľkosť firmy predstavuje na nedokonalých trhoch dopyt, na druhej strane však mal výhrady k ich chápaniu dopytových kriviek. Sám Kaldor však vtedy ešte neprekročil obzor neoklasickej teórie firmy, ako o tom svedčí jeho článok *Rovnováha firmy* z roku 1934. K tomu došlo až oveľa neskôr, keď mu jeho mikroekonomická analýza fungovania trhov začala slúžiť ako východisko pre teóriu rastu. Kaldor pritom vyzdvihoval úlohu nedokonalkej konkurencie na väčšine trhov priemyselných tovarov a služieb, pričom rozlišoval dve hlavné formy nedokonalnej konkurencie – polypol a oligopol.

Od neoklasickej ekonómie k postkeynesovstvu. Kaldor sa zaujímal o mikroekonomické základy ekonomickej teórie aj po svojom rozchode s neoklasickou ekonómiou. Pravda, Keynesova Všeobecná teória (ale aj niektoré Kaldorove vlastné teoretické poznatky) nevyhnutne vzbudili jeho záujem o makroekonómiu, ktorý u Kaldora nemohol nebyť sprevádzaný kritikou mainstreamovej neoklasickej makroekonómie.¹³ Prvými plodmi tejto zmeny boli dve (pre Kaldora typické) eseje, ktoré mali veľmi blízko ku Keynesovmu prístupu. Významná bola najmä esej *Špekulácia a ekonomická stabilita* [8], ktorá sa sústredila na vzťah medzi zmenami v dopytových a ponukových tokoch a zmenami v špekulačných zásobách na jednej strane a medzi cenovou stabilitou a dôchodkovou stabilitou na druhej strane. Táto esej okrem iného dokazuje, že dlhodobá úroková sadzba sa nemôže dostatočne prispôbiť, aby vyrovnala bežné úspory a investície.

Značnú pozornosť vzbudili Kaldorove príspevky venované *teórii ekonomickeho cyklu* – najmä články *Kapitálová náročnosť a ekonomický cyklus* (1939) a *Model ekonomickeho cyklu* (1940). Kaldor v nich kritizoval jednoduché modely multiplikátora – akcelerátora, ktoré sa pri zobrazovaní stability, resp. nestability ekonomickeho vývoja veľmi vzdŕaľovali od reality. Tvrdil, že presvedčivá teória čisto endogénneho cyklu by sa mala zakladať na nelineárnej investičnej funkcii, zároveň však bol presvedčený, že v skutočnom živote cykly nie sú čisto endogénne. Možnosť poruchy konjunktúry spájal s podnikateľským dynamizmom vyvolávajúcim kumulatívny rast investícií, ktorý periodicky naráža na exogénne bariéry v podobe plnej zamestnanosti alebo úzkeho profilu v ponuke kapitálových statkov. Tento prístup a možno aj dlhotrvajúca prosperita v 50. rokoch postupne viedli k tomu, že Kaldor sa menej zaujímal o cykly samy osebe

¹² Pravda, Robinsonová v tejto práci ešte v mnohom ostávala na pôde neoklasickej ekonómie. Neskôr však svoje názory podstatne revidovala a svoje dielo (trocha prehnane) označila za scholastickú knihu. Komplexným hodnotením tohto diela sa zaoberá J. Šestáková v úvodnej štúdií k jeho slovenskému vydaniu (pozri Robinsonová [30]).

¹³ Treba pripomenúť, že Kaldor v tých časoch ešte pôsobil na LSE, a teda nepatril k slávnomu „cambridgeskému krúžku“.

a oveľa väčšiu pozornosť venoval dlhodobému ekonomickému rastu a teórii rozdeľovania, teda otázkam, ktorých riešenie ho najviac preslávilo. Ani tieto práce však nie sú veľmi rozsiahle. Kaldor – na rozdiel od J. Robinsonovej, ktorá napísala niekoľko monografických prác vrátane učebníc – zasahoval do ekonomických diskusií väčšinou kratšími kritickými prácami, v ktorých polemizoval aj s názorovo blízkymi ekonómami nevyvímajúc samotného Keynesa.

Alternatívne teórie rozdeľovania a teória rastu. V Keynesovej makroekonomickej teórii boli nesporne dve „biele miesta“, a to teória rozdeľovania a teória rastu, o ktorých riešenie sa okrem iných usilovali aj Kaldor a Robinsonová.¹⁴ Kaldor svoju teóriu rozdeľovania prvýkrát objasnil na „tajnom seminári“ v októbri 1955 v Cambridgi. Hoci napríklad Robinsonová Kaldorov výklad trochu ironizovala, jeho publikovaná verzia sa stala „jedným z najcitovanejších článkov v celej postkeynesovskej literatúre“ (King [23]).

Svoj výklad *alternatívnych teórií rozdeľovania* začal Kaldor stručným náčrtom histórie teórií rozdeľovania, pričom sa odvolal na Ricarda, ktorý v predslove k svojim *Zásadám politickej ekonómie a zdaňovania* uviedol: „Určiť zákony, ktoré riadia... rozdeľovanie, je hlavným problémom politickej ekonómie.“ Podľa Kaldora treba rozlišovať medzi štyrmi hlavnými teoretickými prístupmi – ricardovským alebo klasickým, marxistickým, neoklasickým alebo marginalistickým a keynesovským (ktorý je vlastne Kaldorovou makroekonomickou teóriou, resp. modelom relatívnych dôchodkových podielov).

Je zaujímavé, že Kaldor pri formulovaní tejto teórie odmietol Kaleckého teóriu rozdeľovania založenú na „stupni monopolu“ ako tautologickú a svoju vlastnú „keynesovskú“ teóriu prekvapujúco založil na nekeynesovskom predpoklade plnej zamestnanosti. Kaldor rozlišoval dve široké kategórie dôchodkov – mzdy a zisky, ktoré pripadajú dvom triedam príjemcov dôchodkov s rozdielnymi, pritom však stabilnými sklonmi k úsporám. Kaldorov model vychádza z toho, že sklon k úsporám z miezd (s_w) je menší než sklon k úsporám zo ziskov (s_p) ($s_w < s_p$). Tento vzťah medzi obidvoma sklonmi k úsporám považuje Kaldor za základnú podmienku stability systému. Zároveň, prirodzene, platí základná keynesovská podmienka makroekonomickej rovnováhy, že plánované investície sa rovnajú plánovaným úsporám, t. j.

$$I = s_p P + s_w W \quad (1)$$

Delením obidvoch strán rovnice (1) a ďalšími úpravami dostávame:

¹⁴ Kaldor vo svojich *Alternatívnych teóriách rozdeľovania* [11] napríklad napísal: „Pokiaľ viem, Keynes sa nikdy nezaujímal o problém rozdeľovania sám osebe.“ Napriek tomu Kaldor objavil v Keynesovej *Rozprave o peniazoch* myšlienku, pôvodne biblickú, koncepciu tzv. nevyčerateľnej zásoby – *widow's cruse*, ktorá sa vraj formulácii takej teórie priblížila.

$$\frac{P}{Y} = \frac{1}{s_p - s_w} \cdot \frac{I}{Y} - \frac{s_w}{s_p - s_w} \quad (2)$$

Rovnica ukazuje, že podiel zisku je funkciou s_p a s_w , ako aj podielu investícií na dôchodku, teda miery akumulácie.¹⁵ Ak sú tieto sklony k úsporám a investíciám konštantné, podiel zisku je priamo funkciou miery akumulácie. „To spolu s predpokladom plnej zamestnanosti teda znamená, že úroveň cien vo vzťahu k úrovni peňažných miezd je určená dopytom: rast investícií, a teda úhrnného dopytu vyvoláva rast cien a ziskovej marže, čo zase obmedzuje reálnu spotrebu.“ (Pozri Kaldor [11].) Pokles investícií pôsobí opačne. Ak sa predpokladajú pružné ceny (alebo skôr pružné ziskové marže), potom je systém stabilný na úrovni plnej zamestnanosti. Rovnicu (2) v hraničnom prípade, keď robotníci nesporia ($s_w = 0$), možno zjednodušiť takto:

$$P = \frac{I}{s_p} I \quad (3)$$

čo zodpovedá Kaleckého populárnej poučke, že „kapitalisti zarábajú to, čo míňajú, a robotníci míňajú to, čo zarábajú“. Vzťah medzi ziskami a investíciami Kaldor chápal ako dlhodobé zovšeobecnenie keynesovskej zásady – že investície určujú úspory, a nie naopak.

Svoju analýzu rozdeľovania Kaldor rozšíril na Harrodov model rastu a pokúsil sa o objasnenie problému nestability v Harrodovom modeli. Ukázal, že „zaručené“ a „prirodzené“ tempo rastu nie sú navzájom nezávislé. Ak sú ziskové marže pružné, „zaručené“ tempo rastu sa samo prispôsobí „prirodzenému“ prostredníctvom následnej zmeny v P/Y . Niektoré závažné problémy stabilného rastu však zostali nevyriešené. K ich objasneniu neskôr prispel L. Pasinetti, ktorý dokázal, že podiel zisku je vo všetkých prípadoch určený kapitalistovým sklonom k spotrebe a mierou akumulácie.

Kaldorove príspevky k vlastnej *teórii rastu* vznikli až po roku 1956. Boli to viaceré články, ktorých obsahom boli voľne spojené viac alebo menej rigorózne formulované modely rastu. Kaldor – na rozdiel napríklad od Robinsonovej – nebol taký dôsledný pri konštruovaní jedného, koherentného a komplexného modelu ekonomického rastu a jeho názory sa navyše – tak ako v iných prípadoch – menili. Napriek tomu má Kaldorov model rastu niektoré črty, ktoré si zasluhujú pozornosť. Je to napríklad jeho rozlišovanie dvoch štádií vo vývoji kapitalistického hospodárstva. Prvé štádium sa vyznačovalo nedostatkom akumuláčnych zdrojov, v dôsledku čoho spoločnosť nemohla plne využívať všetky zdroje rastu. Pri rozdeľovaní národného dôchodku boli prvotne určenou veličinou mzdy, ktorých

¹⁵ M. Sojka [34] k tomu dodáva, že podľa Kaldora funguje mechanizmus, ktorý vedie k vytváraniu úspor v takom rozsahu, že zodpovedajú realizovaným investíciám.

úroveň závisela od existenčného minima. Naproti tomu pre druhé vývojové štádium je charakteristický relatívny prebytok akumulčných zdrojov, pričom prvotne určenou veličinou sú zisky, ktorých rozsah má podnecovať kapitalistov k využívaniu potenciálnych možností rastu. Mzdy predstavujú zvyškovú veličinu a prevyšujú existenčné minimum. Podiel zisku na národnom dôchodku závisí od miery akumulácie a od sklonu k úsporám z miezd a nepriamo úmerne od sklonu k úsporám zo ziskov.

Kaldorov model rastu vychádza z jeho teórie rozdeľovania pre dlhé obdobie, pričom (ako Kaldor výslovne zdôrazňuje) platnosť tohto modelu sa obmedzuje na moderný kapitalizmus. Kaldorov model rastu charakterizujú tri základné funkcie: a) funkcia technického pokroku, b) investičná funkcia a c) funkcia úspor, pričom kľúčovým funkčným vzťahom je funkcia technického pokroku, ktorá zachycuje závislosť miery rastu kapitálu a outputu od tempa technického pokroku. (Pozri Lisý a kol. [25].) Produktivita práce môže podľa tohto modelu rásť iba v tej miere, v akej sa realizuje technický pokrok sprevádzaný rastom kapitálového vybavenia práce.¹⁶

Neskôr Kaldor svoj model rastu v spolupráci s neskorším nositeľom Nobelovej ceny J. Mirrleesom [21] modifikoval a funkciu technického pokroku definoval ako vzťah medzi tempom rastu produktivity práce a tempom rastu investícií na hlavu, pričom rovnováhu chápal ako stav, keď sa tieto dve miery rastu rovnajú. Obidvaja autori pritom venovali pozornosť aj hospodárskopolitickým implikáciám svojho modelu. Veľmi aktuálne dnes napríklad znie ich odporúčanie vládam, aby stimulovali technický dynamizmus väčšími výdavkami na vedeckú výchovu a výskum, ako aj podnecovaním manažmentu, aby mal väčšie pochopenie pre technické zmeny. Pokiaľ ide o Kaldorov prístup k vlastnej teórii rastu, ktorý sa menil aj v ďalších rokoch, možno vcelku súhlasiť s názorom, že bol „mužom mnohých teórií rastu, nie jednej“ (King [23]).

Ústup od formálnych makroekonomických modelov rastu a kritika teórie rovnováhy. Vlastný empirický výskum a praktické hospodárskopolitické skúsenosti v 60. rokoch vzbudili v Kaldorovi pochybnosti o užitočnosti formálnych makroekonomických modelov rovnovážneho rastu. Odzrkadlilo sa to napríklad v jeho inauguračnej prednáške v Cambridgi, ktorú venoval príčinám pomalého ekonomického rastu Spojeného kráľovstva.¹⁷ Kaldor sa v tejto prednáške už vôbec nezmienil o teórii rovnovážneho rastu a pomalý povojnový rast britskej

¹⁶ Kaldor odmietol neoklasickú koncepciu výrobnjej funkcie spolu s názorom, že prírastok produktivity na základe akumulácie kapitálu možno oddeliť od prírastku na základe technického pokroku. Kaldor naopak tvrdil, že znalosti potrebné na zvýšenie produktivity sa získavajú v procese učenia sa, ktorý je neodlučiteľný od procesu investovania. Tempo aplikovaného technického pokroku teda závisí od miery investícií, ktorá zase závisí od podnikateľských očakávaní ziskovosti a rizika.

¹⁷ Pozri [14]. Kaldor sa v Cambridgi „dočkal“ profesúry až v roku 1966, t. j. rok po J. Robinsonovej.

ekonomiky vysvetľoval jej „predčasnou zrelosťou“. Britská ekonomika podľa neho dosiahla vysoký stupeň „zrelosti“ skôr než iné krajiny „s tým dôsledkom, že vyčerpala potenciál na rýchly rast skôr, než dosiahla mimoriadne vysokú úroveň produktivity a reálneho dôchodku na hlavu“. Kaldor pritom vychádzal zo štatistických vzťahov odhalených holandským ekonómom P. J. Verdoornom, podľa ktorých hlavnou hybnou silou celej ekonomiky je tempo rastu spracovateľského priemyslu.

Pravda, Kaldorove *výhrady k formálnym rovnovážnym modelom rastu* boli širšie. Ako neadekvátne sa mu napríklad javili už ich mikroekonomické základy. Tieto modely sa podľa neho vyznačovali nadmernou agregovanosťou a nezachycovali rozdielne charakteristiky širokých ekonomických sektorov a vzájomné vzťahy medzi nimi. Aj keď Kaldor sám pôvodne vychádzal z predpokladu plnej zamestnanosti a z toho, že rast je ovládaný iba ponukou, neskôr tieto nerealistické predpoklady opustil.¹⁸ Kaldor správne poukazoval aj na to, že formálne rovnovážne modely rastu neboli v súlade ani s vonkajšími ekonomickými väzbami a s priestorovým rámcom ekonomického vývoja.¹⁹

Všetky tieto výhrady silne ovplyvnili ďalšiu Kaldorovu analýzu ekonomického rastu, v ktorej už nešlo o konštrukciu formálnych rovnovážnych modelov, ale o objasnenie skutočných tendencií v ekonomickom raste. Splnenie tohto náročného cieľa si vyžadovalo konkrétnejší rozbor viacerých oblastí a strategických faktorov. Osobitnú pozornosť Kaldor venoval analýze rôznych odvetví z hľadiska výnosov,²⁰ sektorálnej komplementarite (pričom čiastočne podcenil služby), cyklickým výkyvom (za dôležitý zdroj economickej nestability považoval volatilitu cien „primárnych“ produktov), priestorovým vzťahom, kumulatívnym procesom, obchodnej politike a mikroekonomickým faktorom (nedokonalá konkurencia, tvorba cien, ziskov a miezd). V hospodárskej politike Kaldor obhajoval kontrolu inflácie prostredníctvom dôchodkovej politiky, ktorá mala obmedziť rast dividend aj miezd.

Jedným z hlavných teoreticko-metodologických rozdielov medzi postkeynesovstvom a neoklasickou ekonómiou je prístup týchto škôl k *rovnováhe* ako economickej kategórii. Zatiaľ čo pre neoklasickú ekonómiu je ekonomická rovnováha (či už firmy alebo všeobecná ekonomická rovnováha) „prirodzeným stavom

¹⁸ V diskusii o Harrodových rovniciach rastu uviedol napríklad Kaldor taký absolútne nekeynesovský argument o potrebe plnej zamestnanosti, že ho Samuelson dokonca ironicky označil ako „Jeana-Batistu Kaldora“ (King [23]).

¹⁹ Viaceré Kaldorove kritické výhrady boli bezpochyby oprávnené, v niektorých prípadoch však bola jeho kritika trochu prekvapujúca a mala logické medzery. Makroekonomickým modelom rastu možno napríklad ťažko vyčítať (a u Kaldora sa s tým stretávame), že sú príliš agregované (abstraktné) a že nepostihujú celú sektorovú (odvetvovú) štruktúru ekonomiky.

²⁰ Bez nadsádzky možno povedať, že Kaldora doslova fascinovali rastúce výnosy, ktorým (ako aj úlohe spracovateľského priemyslu) venoval mimoriadnu pozornosť v mnohých štúdiách.

vecí“, jednou z ústredných kategórií, postkeynesovci – najmä zásluhou Kaldora a Robinsonovej – rovnováhu ako ekonomickú kategóriu odmietajú. Pritom je charakteristické, že obidvaja „klasici“ postkeynesovstva na začiatku svojej vedeckej dráhy boli stúpcami teórie rovnováhy, ktorú v neoklasickom duchu objasňovali.²¹ Neskôr však skončili ako rozhodní kritici tak teórie rovnováhy, ako aj jej relevantnosti v podmienkach skutočnej kapitalistickej ekonomiky.²² Hneď v úvode článku *Irelevantnosť ekonómie rovnováhy* Kaldor napríklad uviedol, že ekonómia rovnováhy je neplodná a irelevantná ako nástroj myslenia, ktorý by mal objasniť fungovanie ekonomických síl a umožniť prognózu dôsledkov ekonomických zmien vyvolaných hospodárskou politikou alebo inými príčinami [16].²³

Kaldor však vo svojej kritike išiel ešte ďalej a tvrdil, že ekonómia rovnováhy (presnejšie, z nej vychádzajúci spôsob myslenia) sa stala „hlavnou prekážkou rozvoja ekonómie ako vedy“, ak sa „veda“ chápe ako súhrn poučiek založených na predpokladoch, ktoré sú empiricky odvodené a zahŕňajú verifikovateľné hypotézy tak pokiaľ ide o predpoklady, ako aj prognózy. Kaldor teórii rovnováhy vytýka, že sa nepokúša verifikovať realizmus svojich „základných predpokladov“ „a že ide o čistú teóriu, ktorá je nekonečne vzdialená realite“. Kaldor ukazuje, že všetci neoklasickí ekonómovia veria, že teória všeobecnej rovnováhy je jediným, výlučným východiskom každého logicky konzistentného vysvetlenia decentralizovaných ekonomických systémov. Táto viera sa tiahne ako červená niť celou teóriou rovnováhy, napriek rastúcej (*nie* zmenšujúcej sa!) ľubovôli jej základných predpokladov [16].²⁴ Z tohto hľadiska existuje podľa Kaldora rozdiel medzi fyzikou a ekonómiou. Pozorovania, ktoré nie sú v súlade s existujúcimi hypotézami, vedú vo fyzike k zásadnému preskúmaniu základných „axióm“ systému. Naproti tomu v ekonómii pozorovania, ktoré odporujú základným hypotézam prevládajúcej teórie, sa spravidla „ignorujú“ [16]. Inak povedané, tým horšie pre fakty.

Svoju kritiku teórie rovnováhy Kaldor rozvíjal a prehľboval aj v ďalších prácach [17; 20]. Vo svojej prednáške na Harvardovej univerzite v roku 1974 napríklad uviedol, že teórii všeobecnej rovnováhy nevytýka jej abstraktnosť, ale to,

²¹ Kaldor sa o takýto štandardný neoklasický výklad rovnováhy pokúsil v dvoch článkoch z roku 1934 [11]. Prvý článok sa zaoberal určením podmienok statickej rovnováhy a druhý rovnováhou firmy.

²² Na ich kritické stanoviská mali, prirodzene, vplyv aj poznatky, ktoré získali pri rozvíjaní teórií rastu.

²³ Pôvodne išlo o tzv. Goodricke Lecture, ktorú Kaldor predniesol 10. mája 1972 na Yorkskej univerzite.

²⁴ Kaldor v tejto súvislosti pripomína Einsteinove myšlienky z práce *Myšlienky a názory*. „Skeptik povie: skutočne môže byť pravda, že tento systém rovníc je z logického hľadiska správny. To však neznamená, že zodpovedá skutočnosti. Drahý skeptik, máte pravdu. O pravde môže rozhodnúť iba skúsenosť.“ [16]

„že vychádza z chybných abstrakcií, a preto dospieva k falošnej 'paradigme'“. Preto tiež podľa Kaldora skončila v slepej uličke. V práci *Ekonomía bez rovnováhy* [20] zase vyzdvihol potrebu nového abstraktného modelu, ktorý by dôsledne uznával, že čas je kontinuálny a nezvratný proces, pričom v toku času nemožno predpokladať nemennosť (*constancy*) čohokoľvek – napríklad ponuky práce, kapitálu, psychologických preferencií, technických poznatkov a pod. „Všetky tieto veci sú v neustálom procese zmeny, ale sily vyvolávajúce túto zmenu sú vo vzťahu k systému endogénne, nie exogénne. Jediným skutočným exogénnym faktorom je *všetko to, čo existuje v danom časovom momente ako dedič minulosti*... Naša schopnosť predvídať, čo sa *môže* stať... sa teda progresívne znižuje, keď uvažujeme so vzdialenou budúcnosťou...“.

Rovnováha, ktorá má podľa Kaldora pôvod v mechanike, nie je vhodná na skúmanie ekonomických systémov. Vysvetľuje sa to tým, že v stave rovnováhy sú očakávania ekonomických subjektov splnené, a preto neexistuje dôvod na zmenu ich správania. Ďalšie komplikácie sú s objasnením úlohy vonkajších faktorov a pri prechode od statickej rovnováhy k dynamickej ekonomike. Spory o rovnováhu sa nevyhnutne preniesli z walrasovského modelu do ďalších oblastí (teórie rastu, model IS-LM a pod.).

Fiškálna a menová politika. Z doterajšieho náčrtu Kaldorovho prínosu k modernej ekonómii, ktorý zďaleka nie je úplný, je zrejmé, že mu – najmä po rozchode s neoklasickou ekonómiou (podobne ako ostatným postkeynesovcom) – nešlo o samoučelné „rozvíjanie“ nejakej abstraktnej, „čistej“ ekonomickej vedy vzdialenej od hospodárskej politiky a od reálnych ekonomických problémov druhej polovice 20. storočia. Svedčia o tom viaceré Kaldorove práce venované rôznym otázkam fiškálnej a menovej politiky.²⁵

Aj keď si Kaldor uvedomoval, že na ceste k efektívnej daňovej reforme stoja rozličné politické prekážky, predsa len pokladal dane za najlepší nástroj na zlepšenie rozdeľovania dôchodku (ako aj na zmenu štruktúry výroby a výdavkov). Jeho práce o daňovej politike sa týkajú mnohých teoretických a praktických otázok. Azda hlavným predmetom jeho záujmu bola spravodlivosť (*equity*) uplatňovaná na rôzne zdroje dôchodku, osobitne na dôchodok z majetku, ktorý nemal unikať zdaneniu. Išlo mu o to, aby sa aj tento dôchodok primerane podieľal na daňových príjmoch (nie o to, aby táto daň bola trestom). Z tejto filozofie vychádzal jeho známy návrh na zmenu základne progresívneho zdanenia z dôchodku na výdavky. Hlavným prínosom tohto prechodu od dane z dôchodku jednotlivcov na daň z výdavkov malo byť stimulovanie úspor. Napriek tomu, že Kaldor bol poradcom dvoch labouristických vlád a slúžil ako poradca aj v rozvojových

²⁵ Osobitný význam mali jeho práce, ktoré sa zaoberali analýzou daní a kritikou monetarizmu [10; 12; 13; 18; 19].

krajinách, so svojimi daňovými návrhmi nebol veľmi úspešný. Vo dvoch štátoch (Indii a Srí Lanke), ktoré predsa len presvedčil, aby túto daň zaviedli, vypukli dokonca ľudové povstania proti dani z výdavkov, a vlády túto reformu zrušili.

Pokiaľ ide o makroekonomické regulovanie, Kaldor obhajoval tradičný keynesovský názor, že kľúčovú úlohu má efektívny dopyt, ktorý možno účinne ovplyvňovať predovšetkým pomocou štátneho rozpočtu. Zároveň však bol presvedčený, že v otvorenej rozvinutej ekonomike plnú zamestnanosť a udržateľný rast nemožno zabezpečiť jednoducho pomocou fiškálnych deficitov, pretože tie napokon vedú k (neudržateľným) zahraničnoobchodným deficitom. V takom prípade vzniká tzv. dvojitý (alebo dvojičkový) deficit, ktorý je napríklad v súčasnosti obrovským nebezpečenstvom nielen pre ekonomiku USA, ale pre celé svetové hospodárstvo.²⁶ Kaldor pripisoval týmto faktorom veľký význam, a preto do svojej analýzy makroekonomického regulovania zahrnul aj multiplikátor zahraničného obchodu a sklon k dovozu. Pri hľadaní východísk odporúčal opatrenia na zvýšenie konkurenčnej schopnosti, nevyklučoval však určité protekcionistické opatrenia.

V ekonomickej literatúre sa pri hodnotení makroekonomického regulovania možno stretnúť s názorom (Harcourt [1]), že Kaldor pripisoval menší význam menovej politike, ktorá podľa neho naráža na rôzne prekážky tak na strane dopytu po peniazoch, ako aj na strane ponuky peňazí. Neskorší vývoj Kaldorov skepticizmus, pokiaľ ide o úlohu menovej politiky, síce celkom nepotvrdil, napriek tomu však Kaldorove práce, najmä jeho *Pohroma monetarizmu* [18],²⁷ významne prispeli k fundamentálnej kritike monetarizmu a k rozvoju monetárnej teórie. S odstupom času sa ukazuje, že práve v tejto oblasti Kaldor obohatil ekonomickú teóriu možno väčšími ako na iných úsekoch, ktoré sa v literatúre viac spomínajú.

Už zo samotného názvu diela (*Pohroma monetarizmu*) je zrejmé, že Kaldor považoval monetarizmus za ozajstnú teoretickú a hospodársku pohromu. Vo svojej rozsahom nevelkej práci uviedol množstvo teoretických i hospodárskopolitických (väčšinou na Spojené kráľovstvo zameraných) argumentov vyvracajúcich alebo spochybňujúcich hlavné monetaristické poučky.

Kaldorova kritika monetarizmu sa začala už v roku 1970 polemickým článkom v *Lloyds Bank Review*, v ktorom upozornil na dva kľúčové monetaristické omyly: a) smer kauzality medzi peniazmi a outputom a b) schopnosť centrálnej banky kontrolovať množstvo (zásobu) peňazí. Monetaristi sa podľa neho v obidvoch

²⁶ Kaldor sa o tento problém zaujímal aj preto, lebo týmto neduhom kedysi veľmi trpela aj britská ekonomika. Problematikou „dvojitých“ deficitov sa bližšie zaoberáme v stati *Macroeconomic Policy and „Twin Deficit“* (pozri Iša [6]).

²⁷ Obsahom tejto – inak málo prehľadnej, neusporiadanej – práce, ktorá je zároveň ostrou kritikou hospodárskej politiky konzervatívnej vlády M. Thatcherovej, sú:

- dve prednášky zhrnuté pod názvom *Radcliffova správa a menová politika*,
- svedectvo pre ministerstvo financií a Výbor pre civilnú službu pod názvom *Menová politika v Spojenom kráľovstve*.

otázkach mýlia. „Vysvetlenie... všetkých empirických zistení o 'stabilnej funkcii peňazí' je, že ponuka peňazí je 'endogénna', nie exogénna.“ [15]. Tvrdenie, že zmeny v množstve peňazí predchádzajú zmenám v outpute a zamestnanosti, sú irelevantné, pretože pozorované časové oneskorenie by sa mohlo interpretovať rozličným spôsobom, pričom žiaden z nich sa neopiera o monetaristickú teóriu. Stabilita rýchlosti obehu peňazí, ktorou sa monetaristi tak veľmi pýšia, je dôsledkom nestabilného správania ponuky peňazí, ktorá „sa sama prispôsobuje“ potrebám obchodu: rastie v reakcii na expanziu a naopak. Pokiaľ ide o možnosť použiť ponuku peňazí ako menovopolitickú premennú, Kaldor navrhol nasledujúci myšlienkový experiment. „...mohla by centrálna banka predísť každoročnej vianočnej nákupnej panike jednoducho obmedzením ponuky hotovosti? Nebolo by oveľa pravdepodobnejšie, že substitúty peňazí (ako úverové karty) by vyskočili ako kúzelníci a usilovali by sa vyhnúť finančným reštrikciám?“ [15]

Veľkú pozornosť venoval Kaldor kvantitatívnej teórii peňazí, pričom dokazoval, že táto teória stojí, alebo padá s predpokladom stability, prípadne nemennosti rýchlosti obehu peňazí. Jeho kritike neušlo ani tradičné chápanie krivky LM a ďalšie monetaristické dogmy. Kaldorova kritická analýza nevyhnutne vyústila do odmietnutia celej monetaristickej koncepcie menovej politiky a treba dodať, že neskorší vývoj menovej politiky hlavných centrálnych bánk (FRS, ECB) mu dal plne za pravdu.

* * *

Kaldorovo dielo je nesmierne bohaté nielen rozsahom, množstvom závažných tém, ale najmä myšlienkovou originalitou. Z Kaldorových prác je zrejmé, že ich nepísal nezaujatý vonkajší pozorovateľ, ale vedec, ktorý vášnivo hľadá pravdivú odpoveď na ekonomické bolesti sveta. Kaldor sa pri hľadaní nových ciest v zákrutách súčasnej ekonómie nevyhol omylom, poctivo ich však priznal a usiloval sa nájsť nové, správne riešenia.

Literatúra

- [1] HARCOURT, G. C.: Post-Keynesian Economics. In: The New Palgrave. A Dictionary of Economics, 3, K to P. London: Macmillan 1987.
- [2] HICKS, J. R.: 'Mr. Keynes and the „Classics“: A Suggested Interpretation.' *Econometrica*, 5, 1937, č. 2, s. 147 – 159.
- [3] HOŠOFF, B.: Postkeynesovská interpretácia tradičného IS-LM modelu. *Ekonomický časopis/ Journal of Economics*, 54, 2006, č. 6, s. 572 – 583.
- [4] CHYTIL, Z.: Teorie endogenních peněz v postkeynesiánské ekonomii. *Ekonomický časopis/ Journal of Economics*, 51, 2003, č. 5, s. 550 – 569.
- [5] IŠA, J.: Koniec „keynesovskej revolúcie“? Bratislava: Nakladateľstvo Pravda 1985.
- [6] IŠA, J.: Macroeconomic Policy and „Twin Deficit“. *Ekonomický časopis/ Journal of Economics*, 41, 1991, č. 5, s. 342 – 348.

- [7] KALDOR, N.: Annual Survey of Economic Theory: The Controversy on the Theory of Capital. *Econometrica*, 5, 1937, č. 1, s. 201 – 233.
- [8] KALDOR, N.: Speculation and Economic Stability. *Review of Economic Studies*, 7, 1939, October, s. 1 – 27.
- [9] KALDOR, N.: Alternative Theories of Distribution. *Review of Economic Studies*, 23, 1956, č. 2, s. 83 – 100.
- [10] KALDOR, N.: *An Expenditure Tax*. London: Allen & Unwin 1955.
- [11] KALDOR, N.: *Essays on Value and Distribution*. London: Duckworth 1960.
- [12] KALDOR, N.: *Essays on Economic Policy I*. [Collected Economic Essays, Vol. 3.] London: Duckworth 1964.
- [13] KALDOR, N.: *Essays on Economic Policy II*. [Collected Economic Essays, Vol. 4.] London: Duckworth 1964.
- [14] KALDOR, N.: *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom*. Cambridge: Cambridge University Press 1966.
- [15] KALDOR, N.: The New Monetarism. *Lloyds Bank Review*, 97, 1970, July, s. 1 – 18.
- [16] KALDOR, N.: The Irrelevance of Equilibrium Economics. *The Economic Journal*, 82, 1972, č. 328, s. 1237 – 1255.
- [17] KALDOR, N.: What is Wrong with Economic Theory. *The Quarterly Journal of Economics*, 89, 1975, č. 3, s. 347 – 357.
- [18] KALDOR, N.: *The Scourge of Monetarism*. Oxford: Oxford University Press 1982.
- [19] KALDOR, N.: *The Economic Consequences of Mrs. Thatcher*. London: Duckworth 1983.
- [20] KALDOR, N.: *Economics without Equilibrium*. Armonk, NY: Sharpe 1985.
- [21] KALDOR, N. – MIRRLEES, J.: A New Model of Economic Growth. *Review of Economic Studies*, 29, 1962, June, s. 174 – 192.
- [22] KALECKI, M.: *Essays in the Theory of Economic Fluctuations*. London: Allen & Unwin 1939.
- [23] KING, J. E.: *A History of Post Keynesian Economics Since 1936*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar 2002.
- [24] KREJDL, A.: Alternativní post-keynesiánské modely determinace peněžní zásoby. *Politická ekonomie*, 51, 2003, č. 2, s. 263 – 285.
- [25] LISÝ, J. a kol.: *Dejiny ekonomických teorií*. Bratislava: Elita 1996.
- [26] ROBINSON, J.: *Essays in the Theory of Employment*. London: Macmillan 1937.
- [27] ROBINSON, J.: The Production Function and the Theory of Capital. *Review of Economic Studies*, 21, 1954, č. 2, s. 81 – 106.
- [28] ROBINSON, J.: *The Accumulation of Capital*. London: Macmillan 1956.
- [29] ROBINSON, J.: *Collected Economic Papers*. Vol. 2. Oxford: Blackwell 1960.
- [30] ROBINSONOVÁ, J.: *Ekonomia nedokonalej konkurencie*. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda 1987.
- [31] ROCHON, L.-P. – ROSSI, S. (eds.): *Modern Theories of Money. The Nature and Role of Money in Capitalist Economies*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar 2003.
- [32] SEDLÁČEK, P.: Postkeynesiánska teória peňazí – alternatívny pohľad. *Politická ekonomie*, 50, 2002, č. 2, s. 281 – 292.
- [33] SOJKA, M.: *John Maynard Keynes a soudobá ekonomie*. Praha: Grada 1999.
- [34] SOJKA, M. a kol.: *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Nakladatelství Karolinum 1999.
- [35] SOJKA, M.: Postkeynesiánska ekonomie. *Politická ekonomie*, 48, 2000, č. 5, s. 703 – 721.
- [36] SVOBODA M.: Možnosti měnové regulace z pohledu postkeynesiánske ekonomie. *Politická ekonomie*, 49, 2001, č. 6, s. 797 – 811.
- [37] TOWNSHEND, H.: Liquidity – Premium and the Theory of Value. *Economic Journal*, 47, 1937, č. 185, s. 157 – 169.
- [38] ZÁPÁL, J.: Evropská měnová unie z post-keynesovské perspektivy. *Politická ekonomie*, 53, 2005, č. 5, s. 687 – 701.